

Stichting 'De Roerdomp', Kockengen

W. Aaij

Oorzaak en gevolg

In het voorjaar van 1989 richtte een aantal leden van de natuurgroep Kockengen de 'Stichting De Roerdomp' op. De stichting heeft tot doel *'het behouden en het herstellen van oorspronkelijke, voor het Utrechts-Hollandse veenweidegebied kenmerkende levensgemeenschappen en ecosystemen. De stichting tracht haar doel te verwezenlijken door het verwerven en het beheren van bij haarzelf of bij anderen in eigendom zijnde graslanden, wateren, kleinere natuurgebieden of landschapselementen in het Utrechts-Hollandse veenweidegebied'*.

De mensen die de stichting in het leven riepen, hebben allemaal een ruime ervaring met het vrijwillig landschapsbeheer in de omgeving van Kockengen. Op vele najaars- en winterdagen had men Wilgen geknot, Riet gemaaid, sloten uitgetrokken en ander onderhoudswerk verricht aan kleine landschapselementen. Dat werk gebeurde telkens in overleg en samenwerking met de eigenaren van de terreinen, meestal boeren. Vanuit die ervaring had een aantal mensen behoefte om zelf het eigendom of de pacht te verwerven over terreinen, omdat dat toch de meeste garanties biedt voor het behoud van de natuurwaarden. Tegelijkertijd doemde in Kockengen een andere stichting op, die onder het mom van natuurbehoud het eigendom verwierf over een stuk van het zuidelijke rietland van Kockengen. Omdat het hier in feite ging om een jagersorganisatie wilden de oprichters voorkomen dat er nog meer terreinen in hun handen zouden vallen. Door zelf de grondmarkt op te gaan, hoopte men erger te voorkomen. De stichtingsvorm werd gekozen, omdat die het mogelijk maakt om snel beslissingen te nemen, wanneer dat nodig is, zodat alert kan worden gereageerd op mogelijkheden op de grondmarkt.

Sponsoring

Eén van de uitgangspunten van de stichting is, dat het goed is om de bevolking zo veel mogelijk te betrekken bij het natuurbehoud in de directe omgeving. Daardoor ontstaan een betrokkenheid en gevoel van verantwoordelijkheid. Dat geldt ook voor ondernemers en hun werknemers.

Ook zij hebben belang bij een gezonde en fraaie woon- en werkomgeving. Direct na de oprichting werden alle bedrijven in Kockengen aangeschreven met het verzoek om het werk van de stichting te steunen. De brief begon met de volgende tekst: *'U woont en werkt in een bijzondere omgeving. Kockengen ligt midden in de Randstad, maar is nog steeds een oase van rust met een aangenaam woon- en werkklimaat. Het bijzondere karakter van onze omgeving wordt vooral bepaald door het landschap. Een gaaf landschap met een geschiedenis die teruggaat tot de Middeleeuwen. Uitgestrekte weilanden, afgewisseld door kaden, rietlanden en geriefhoutbosjes. Deze laatste elementen vormen als het ware de stoffering van het landschap. Zonder deze kleine elementen blijft slechts een kaal eentonig gebied over. Voor de vele bijzondere planten en vogels is dan geen plaats meer. Het is dan afgelopen met de hoge kwaliteit van de omgeving waarin u woont en werkt'*.

De respons op deze brief was uitstekend. Er kwam een behoorlijk bedrag binnen, waarmee de stichting een start kon maken.

Geriefhoutbos

Een ondernemer in Portengen reageerde op de wervingsbrief met het aanbod om op 1000 meter van zijn terrein een nieuw geriefhoutbos aan te laten leggen door de stichting. De kosten van het project nam hij voor zijn rekening. In februari van 1990 werd het nieuwe bosje aangelegd. Eerst werd een rij oude Populieren verwijderd. Door de januaristorm waren er al een groot aantal omge-

Deze Roerdomp werd in 1973 gefotografeerd in Kockengen. Thans staat deze vogel model voor de bescherming van zijn woongebied en vele andere dieren en planten.
Foto: J.J. Geuze.

gaan. De rest verdween onder de motorzagen van de stichting. Toen het oude hout was verwijderd, ging een kraan aan het werk om het terrein geschikt te maken voor nieuwe inplant. Eerst werden twee sloten gegraven waardoor een eilandje ontstond. Een geriefbosje moet door sloten omgeven zijn om te voorkomen dat het vee er in kan komen en het hakhout opvreut. Tevens werd een plasberm aangelegd. Bij de boomfeestdag werd het bosje door schoolkinderen ingeplant, met Meidoorn, Eik, Wilg en Es, soorten

Bos en geriefhout in beheer van de Stichting 'De Roerdomp' te Kockengen.
Foto: M. Nieuwendijk.

die thuishoren in een geriefbos in het veenweidegebied. Over het ontstaan van geriefbosjes, ook wel 'pestbosjes' of 'miltvuurbosjes' genoemd, verschillen de opvattingen. Eén theorie is, dat het uitsparingen zijn uit het oerbos, dat tot de Middeleeuwen dit gebied bedekte. Bij de ontginning van het veen zouden zij zijn uitgespaard om te voorzien in de behoefte aan hout. Een andere benadering is, dat in deze bosjes gestorven vee werd begraven, zover mogelijk van het bedrijf om besmetting met pest of miltvuur te voorkomen. Nog een andere mening is, dat boeren de bosjes aanlegden om daar palen en stelen uit te kunnen hakken en takkebossen voor de waterfornuizen, waar het water voor de kaasmakerij op werd verwarmd. Hierover is het laatste woord nog niet gesproken. Wel is men het er over eens, dat de bosjes onmisbaar zijn in het verder vrijwel kale en vlakke landschap van de veenweiden en dat ze een belangrijke functie vervullen voor flora en fauna.

In 1972 waren er nog 152 geriefbosjes rond Kockengen. Daarvan zijn er inmiddels dertig verdwenen. De Stichting De Roerdomp was daarom erg blij met de mogelijkheid om een nieuw bosje te kunnen ontwikkelen. In het weidegebied vormen de bosjes en de houtkaden groene oases in de 'Groene woestijn'. Voor planten, insecten, zoogdieren en vogels zijn het onmisbare refugia. Bij

inventarisaties zijn onder andere de volgende broedvogels vastgesteld in geriefhoutbosjes: Boomvalk, Bosuil, Ransuil, Sperwer, Steenuil, Torenvalk, Zomertaling, Watersnip, Gekraagde Roodstaart, Tuinfluiter, Putter en Rietgors. Nu, anderhalf jaar na aanleg van het bosje, is er een drie meter hoge, dichte begroeiing ontstaan die nu al ruimte biedt aan vele vogelsoorten en ook voor dag- en nachtvlinders is dit terrein al van grote waarde. Het terrein zal in de toekomst als hakhout worden beheerd.

Rietland

Ten noorden en ten zuiden van de kern van Kockengen liggen uitgestrekte rietlanden. Zij worden omgeven door twee brede boezemwateren, de Heicop en de Bijleveld. Grote delen van dit rietland zijn eigendom van Staatsbosbeheer. Het beheer daarvan is uitbesteed aan een plaatselijke rietsnijder, die de terreinen elk jaar maait. Daarbij is afgesproken dat er diverse stroken oud Riet blijven staan, om de Roerdomp en andere rietvogels, die de voorkeur geven aan oud Riet, tegemoet te komen. Helaas blijven er veel minder kleinere stroken staan dan is afgesproken... Behalve Staatsbosbeheer zijn er nog wel veertig eigenaren van percelen Riet en verruigd Riet in Kockengen. Het eigendom is zeer versnipperd, en het beheer varieert van inrichting als

Rietland in beheer van de Stichting 'De Roerdomp'.
Foto: M. Nieuwendijk.

moestuin of geitenwei tot verruigd Riet met opslag van hoge Elzen. Met elkaar een chaotisch geheel, waardoor de mogelijke grote natuurwaarde geen recht wordt gedaan.

In het najaar van 1991 benaderde één van de eigenaren de Stichting De Roerdomp met het verzoek om het beheer van zijn perceel, groot 3000 vierkante meter, over te nemen. Het terrein was jaren lang beheerd ten behoeve van de rietcultuur. Daarom werd het elk jaar gemaaid. Oud Riet was op dit perceel niet meer aanwezig. In het verleden had de eigenaar nog geregeld Roerdompen waargenomen. Ook hoorde hij wel eens een Grote Karekiet. Op een van zijn wandelingen had hij na de broedtijd zelfs het nest gevonden van een Grote Karekiet. Om het te conserveren, plaatste hij het in een vitrine. Deze bijzondere waarnemingen behoren tot het verleden. Tien jaar geleden broedden er in Kockengen nog vijf paartjes Roerdompen. Op warme voorjaarsavonden kon men regelmatig het diepe 'hoemp, hoemp' van de Roerdomp horen. Door een aantal strenge winters achter elkaar, door de toename van het verkeer en het verdwijnen van steeds meer oud Riet verdween de Roerdomp uit Kockengen. De laatste drie jaar zijn er geen zomerwaarnemingen van deze vogel gedaan. Stichting De Roerdomp heeft het beheer van het terrein op zich genomen in de hoop het zodanig in te kunnen richten dat er een Roerdomp kan terugkeren. Om oud Riet te laten ontstaan is het terrein in drie blokken verdeeld, die eens per drie jaar zullen worden gemaaid. In het midden van het perceel werd een ondiepe sloot uitgetrokken. Uit de literatuur is bekend, dat Roerdompen van 'natte voeten' houden. In de vorst-

periode van afgelopen winter werd een deel van het terrein gemaaid. De overige stukken kunnen verouderen. Het oude Riet zal ook ten goede komen aan nachtvlinders. Soorten als het Rietluipaard en de Rietmoordenaar hebben overjarig Riet nodig om hun levenscyclus te kunnen voltooien.

Uit de projecten die Stichting De Roerdomp tot nu toe heeft kunnen realiseren, blijkt dat een aantal zaken van doorslaggevend belang is. Door een grote kennis van de plaatselijke terreinen, en door de vele persoonlijke contacten is het gelukt om een aantal interessante terreinen in beheer te krijgen. Door de stichtingsvorm was het telkens mogelijk om snel te reageren op kansen die zich voordeden. Grotere natuurbeschermingsorganisaties staan verder van het gebied af, waardoor mogelijkheden niet worden benut. Door de kleinschalige benadering van de stichting is het mogelijk om alert te zijn op mogelijkheden voor natuurbeheer en natuurbouw.

'Plan Roerdomp'

Elf jaar geleden werd in Kockengen, op initiatief van de Natuurgroep Kockengen, in samenwerking met de gemeente Kockengen, het Polderreservaat aangelegd. In dit terrein van vijf hectare werd een aantal landschappen en biotopen, die vroeger algemeen waren in het veenweidegebied, bij elkaar gebracht. Men vindt er nu een paar percelen bloemrijk hooiland, enige moerasige terreinen, een elzenbos, een wilgengriemd en bloemrijke slootoevers. Binnen elf jaar heeft zich een zeer rijk en landschappelijk aantrekkelijk gebied ontwikkeld, dat ook bij recreanten

Het 'Plan Roerdomp' valt binnen het kerngebied Wilnis-Kockengen, waar uitgebreide natuurbouwprojecten in de komende twintig jaar zullen worden uitgevoerd.

Foto: F. Houltkamp.

Ook dit rietgebied is beheer van de Stichting 'De Roerdomp' te Kockengen.

Foto: M. Nieuwendijk.

zeer populair is. De Waterral broedt er elk jaar. In het verleden heeft zelfs het Porseleinhoen er gebroed en het Kleinst Waterhoen.

Gestimuleerd door dit succes heeft de Stichting De Roerdomp in 1990 een plan ontwikkeld voor uitbreiding van het polderreservaat met veertien hectare. Op dit nieuwe terrein zal een aantal biotopen ontstaan, dat in dit gebied voorkwam voor de grote ontginning van het veengebied op gang kwam. In het midden van het terrein zal een grote vijver worden gegraven. Daaromheen ontstaan een moerasgebied en een wilgenbos. Een aantal percelen Riet zal worden gebruikt om het in te laten water te zuiveren. Aan de vijver zal een vogelobservatiehut worden gebouwd. De inrichting van het gebied zal zodanig zijn, dat met een minimum aan beheerswerk een optimaal resultaat wordt behaald. Dit plan werd door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij met enthousiasme ontvangen, omdat het uitstekend past binnen het Natuurbeleidsplan. Het 'Plan Roerdomp' valt binnen het kerngebied Wiinis-Kockengen, waar uitgebreide natuurbouwprojecten in de komende twintig jaar zullen worden uitgevoerd. Daarom werd er geld gereserveerd voor het plan. Helaas lukte het niet om binnen drie maanden tot overeenstemming te komen met de huidige eigenaren over de grondprijzen. De onderhandelingen zullen echter binnenkort weer worden geopend en de stichting heeft goede hoop, dat de aanleg van het nieuwe polderreservaat zal doorgaan.

Moerasbos

In het najaar van 1991 slaagde de stichting erin om een geriefhoutbos van 1600 vierkante meter ten noorden van Kockengen aan te kopen. Ook werd met de eigenaar van een moerasbos langs de spoorlijn Harmelen-Breukelen een overeenkomst gesloten over het beheer van dat bosje. Alle inwoners van Kockengen kregen in juni 1990 een brief van de stichting met daarin een verslag van de behaalde resultaten. De bevolking werd verzocht om het werk van de Stichting De Roerdomp financieel te steunen. 1100 Adressen werden aangeschreven. Daar kwamen 110 stortingen op binnen met een gemiddeld bedrag van vijftig gulden. Hierdoor weet de stichting zich nu gesteund door een breed draagvlak. Dit najaar bracht de stichting een zilveren Roerdomp op de markt. Dit beeldje werd ontworpen door de edelsmid W. van Baalen. Wie belangstelling heeft voor een zilveren Roerdomp kan die bestellen bij de stichting. Met de opbrengst zullen weer nieuwe projecten worden gefinancierd. Het succes van de Stichting De Roerdomp laat zien, dat het heel goed mogelijk is om in de eigen omgeving terreinen in bezit of beheer te krijgen ten behoeve van het behoud van de natuurwaarden. De plaatselijke bevolking blijkt daar erg veel waardering voor te hebben en de betrokkenheid van de inwoners bij het natuurbehoud wordt er duidelijk door gestimuleerd. De stichting zal dan ook met groot enthousiasme doorgaan om zo veel mogelijk waardevolle gebieden veilig te stellen.

■ Drs. W. Aaij, Kerkweg 58, 3628 AR Kockengen, 03464 - 1163, voorzitter van Stichting De Roerdomp, Roerdomp 62, 3628 CJ Kockengen, 03463 - 1163, 2019, 1872. Verenigde Spaarbank Amsterdam nr. 98.83.69.818. Giro van de bank 15 368.